

El papamosques tirrènic *Muscicapa tyrrhenica*, una nova espècie per a les Balears

Per Jordi Muntaner

Papamosques gris (La Gola, Pollença, abril de 2013). Foto Cati Artigues.

Les illes són un gran escenari per a l'evolució de les espècies, sobretot les illes oceàniques, és a dir, aquelles molt allunyades de les costes continentals i on els canvis evolutius són molt evidents per manca de contacte amb el continent. A les illes no oceàniques, com són les que es troben al mar Mediterrani, les lleis de l'evolució no fan tanta via, i per aquest motiu a les nostres illes tenim actualment poques espècies endèmiques, tant d'auells com de rèptils i amfibis. Entre els aucells, actualment se reconeixen dos endemismes: el virot petit (*Puffinus mauretanicus*) i el busqueret coallarg o xorrec (*Sylvia balearica*). A més, s'han descrit unes quantes subespècies, la gran majoria descrites com a tals a la primera meitat del segle passat pels primers ornitòlegs estrangers que varen visitar les illes Balears i varen poder apreciar les diferències morfològiques de moltes d'elles. Però en quasi tots els casos, o són subespècies amb una àrea de distribució més ampla o han estat rebutjades i es consideren sinonímies de les nominals. Només n'hi ha tres que, si bé presenten dubtes, de moment no han estat rebutjades com a subespècies balears. Es tracta del mussol *Otus scops mallorcae* (Jordans, 1928), la guàtlera de Menorca *Coturnix coturnix minoricen-*

sis (Moll, 1957) i el trencapinyons *Loxia curvirostra balearica* (Homeyer, 1862), tal com indiquen Pons i Palmer (1996). A aquestes s'haurien d'afegir les següents espècies de vertebrats que varen ser extingits després de la colonització de les illes per l'home fa, aproximadament, uns quatre mil anys: 3 mamífers, dos aucells i un rèptil (Alcover, *com. pers.*).

Una d'aquestes subespècies que es consideren, però amb dubtes taxonòmics pendents, és el papamosques *Muscicapa striata balearica* (Jordans 1913), present a totes les illes grans de l'arxipèlag balear, així com a algunes més petites com les illes de Cabrera i sa Dragonera. Aquesta subespècie es va determinar per presentar lleugeres diferències al plomatge i en certes mides biomètriques, especialment les de les ales, que són una mica més petites. Igualment, a les illes de Còrsega i Sardenya, es va diferenciar la subespècie *Muscicapa striata tyrrhenica* (Schiebel, 1910), pels mateixos motius, petites diferències a la coloració del plomatge i en mesures biomètriques.

L'espècie nominal, molt àmpliament distribuïda des de Mongòlia i el nord-oest de la Xina fins a les Illes Britàniques, és un petit aucell insectívor, de la mida d'un teulader (*Passer do-*

mesticus), que pesa entre 12 i 14 grams i que no presenta una coloració que cridi l'atenció, ja que són grisos amb les parts ventrals blanquinoses amb retxes més fosques, d'aquí el seu nom científic de *striata*. És de presència estival a tota la seva àrea de distribució, però a les Balears només es presenta durant ambdós passos migratoris, el primaveral i el de tardor (López-Jurado, *et. al.*, 2018). Per tant, els papamosques continentals es solapen amb aquestes dues subespècies, almanco a les illes del Mediterrani occidental. Els papamosques, tant els de les poblacions continentals més occidentals, com els que nidifiquen a les illes de la Mediterrània, realitzen un desplaçament migratori anual de llarg recorregut, del tipus anomenat transsaharià, és a dir, que hivernen al sud del Sàhara per retornar durant la primavera per nidificar a zones més septentrionals. No se sap si varien les zones d'hivernada d'aquestes dues espècies de papamosques. Es considera que els papamosques es troben en regressió generalitzada, amb dades molt fiables obtingudes al Regne Unit, però com que encara és una espècie abundant i amb una amplíssima àrea de distribució, no està considerada com a amenaçada.

Va ser ja fa uns anys, al 2013, quan Jean-Marc Pons, un investigador del Museu Nacional d'Història Natural de París, es va posar en contacte amb nosaltres per demanar-nos mostres d'exemplars destinades a un estudi genètic dels papamosques que nidifiquen a les Illes Balears, Còrsega i Sardenya. Per la part de Còrsega estava involucrat Jean-Claude Thibault, un amic i veterà de l'ornitologia d'aquella illa. Aquests investigadors sospitaven que podria existir alguna cosa més que just les diferències subespecífiques amb les quals ja havia estat descrita la població balear (*ssp. balearica*) i la de Còrsega i Sardenya (*ssp. tyrrhenica*).

Es tractava d'aprofitar les campanyes d'anellament, per agafar un parell de plomes del cos i algunes supra o infracobertores dels exemplars capturats, ficar-les dins petites bosses de plàstic i etiquetar-les amb totes les dades, com la data, localitat, recol·lector i tota la informació biomètrica que es pogués recollir, etc., i enviar-les a l'esmentat Museu. Es va demanar autorització a la Conselleria de Medi Ambient del Govern de les Illes Balears per a la recollida d'aquestes mostres amb finalitats científiques, ja que els papamos-

ques estan catalogats com d'Interès Especial. En total es varen recollir mostres de 31 exemplars, tots ells capturats vius amb xarxes japoneses, excepte 5 que varen ser agafades d'exemplars morts conservats a la base de restes biològiques existent al Consorci de Recuperació de Fauna de les Illes Balears (COFIB), situat a Santa Eugènia, Mallorca. També es va posar en contacte als promotors d'aquesta investigació amb ornitòlegs de la resta de les illes i de la zona continental espanyola, on també interessava agafar mostres per comparar.

Es va fer un estudi de diferents marcadors genètics, com l'ADN mitocondrial i l'ADN nuclear. Els resultats, que es varen publicar a la revista *Journal of Avian Biology*, 46 (Pons et al., 2015) varen ser concloents: si abans es considerava que tant les poblacions insulars com les continentals pertanyien a una mateixa espècie, *Muscicapa striata*, ara es considera que les poblacions de les Balears, Còrsega i Sardenya pertanyen a una nova espècie que s'ha anomenat *Muscicapa tyrrhenica*, amb dues subespècies: *balearica*, pròpia de les Illes Balears i la nominal *tyrrhenica*, de Còrsega i Sardenya. Aquesta nova espècie es va començar a diferenciar de la nominal fa, aproximadament, un milió d'anys i va resultar ser l'efecte dels refugis glacials d'aquestes illes el que va permetre aquesta divergència. Es llança ara la hipòtesi que podrien ser

les diferències en la fenologia migratòria i reproductiva les que poden prevenir, actualment, qualsevol flux genètic entre les poblacions insulars i continentals que, temporalment, comparteixen el mateix hàbitat a les illes durant la migració primaveral.

Aquesta nova espècie ja ha estat reconeguda pel IOC (International Ornithological Congress) i publicada (Gill i Donsker, 2018).

Resulta interessant considerar que les espècies insulars sedentàries, i per tant aïllades geogràficament, s'han de veure afavorides per divergir genèticament i donar lloc a noves subespècies o espècies. Però, per una part, es dona el fet que els exemplars d'aquesta nova espècie són migradors, la qual cosa no ajuda a aquesta divergència i, per altra part, els exemplars d'ambdues espècies tenen contacte a causa del fet que nombrosos individus de l'espècie continental passen per totes aquestes illes i romanen uns dies durant les migracions de primavera i tardor, i aquest contacte entre ambdues espècies hauria de dificultar aquesta divergència, cosa que no ha ocorregut. No hi ha intercanvi genètic i per tant hi ha d'haver una barrera que afavoreixi l'aïllament reproductiu. Són qüestions realment apassionants.

A més a més, com que les dues subespècies d'aquesta nova espècie de papamosques es troben separades geogràficament, difereixen lleugera-

ment en les seves característiques genètiques, presenten algunes diferències en la coloració del seu plomatge i no intercanvien material genètic, podrien evolucionar cap a la formació de dues noves espècies.

Curiosament, a la publicació *Fauna Endèmica de les Illes Balears* (Pons i Palmer, 1996), xerrant d'aquestes dues subespècies de papamosques, ja van considerar que "podrien ser un endemisme tirrènic (de Còrsega, Sardenya i de les Illes Balears)". •

Bibliografia:

López-Jurado, C., González, J.M., Hinckley, D., Riera, X. i Tysoe, M. 2018. Novetats ornitològiques de 2017. An. Orn. Illes Balears, 32: 208-209.

Pons, G. i Palmer, M. 1996. Fauna endèmica de les Illes Balears. Mon. Soc. Hist Nat. Balears, 5. Palma de Mallorca.

Pons, J.-M., Thibault, J.-C., Aymí, R., Grusu, M., Muntaner, J., Olioso, G., Sunyer, J.R., Touihri, M. and Fuchs, J. (2015). The role of western Mediterranean islands in the evolutionary diversification of the spotted flycatcher *Muscicapa striata*, a long-distance migratory passerine species. *Journal of Avian Biology*, 46: 1–13.

Gill, F & D Donsker (Eds). 2018. IOC World Bird List (v8.2)

Papamosques tirrènic (Artà, maig de 2013). Foto Cati Artigues